

dat de Londense arbeidersbevolking in opstand komt tegen het establishment. Dat gebeurt niet, al zijn er wel flinke ergernissen. Want terwijl veel East Enders hun huis kwijt zijn, staan er elders in Londen veel woningen van rijken leeg omdat de eigenaren het einde van de oorlog liever afwachten in hun veilig gelegen buitenhuizen. Churchill is volgens de auteur de persoon die in deze moeilijke periode onophoudelijk de moraal en strijd lust van de Britten aanmoedigt door middel van zijn speeches, radiopraatjes en uitstraling. Dat Churchill tot een politieke grootheid uitgroeit, is aanvankelijk helemaal niet zeker. Velen zien hem in het begin als de oorlogshitser uit de jaren dertig en als buitenbeentje vanwege zijn archaïsche (lees: Shakespeareaanse) taalgebruik. Maar langzaam verandert de publieke opinie en omarmt de bevolking hem als de verpersoonlijking van Britse onverzettelijkheid. Sommige critici nemen het de auteur kwalijk dat hij zich te eenzijdig richt op die positieve rol van Churchill en kennelijk geen oog heeft voor diens vele gebreken. De meer duistere kanten van Churchill komen in deze monografie inderdaad nauwelijks aan bod: zijn soms knorrige en bitse karakter, zijn wisselende standpunten en politieke voorkeuren als hem dat beter uitkwam, zijn racistische uitspraken uit het verleden en zijn fascinatie voor oorlog waarin alles geoorloofd is voor koning(in) en vaderland. Maar daar staat tegenover dat Churchill in deze achttien maanden ontegenzeggelijk de juiste man op de juiste plek is. En dat weet de auteur ons in een prettig leesbaar boek overtuigend duidelijk te maken.

Hans Vermeer

LIMBURGSE FAMILIEGESCHIEDENIS TEGEN DE ACHTERGROND VAN DE MIJNGESCHIEDENIS

Een familiegeschiedenis tegen de achtergrond van de 'grote' geschiedenis: het lijkt soms dé succesformule voor historische boeken. Zie hier voor bijvoorbeeld Geert Mak met *De eeuw van mijn vader*, Judith Koelemeijer en *Het zwijgen van Maria Zachea* en *Het pauperparadijs* van Suzanna Jansen. Recent kreeg Alexander Münninghof de Libris Geschiedenis Prijs voor *De stamhouder*, het verhaal van zijn vader en grootvader. *Het geluk van Limburg* van Buitenhof-presentatrice Marcia Luyten is net iets anders. Het gaat over een eeuw in Zuidoost-Limburg, de Mijnstreek, de eeuw waarin 'Holland' als een soort van kolonisator het zwarte goud de grond uit liet halen en, toen dat niet meer nodig was, de streek in de steek liet. Het gaat ook over de geschiedenis van de familie van Jack (zeg: Sjak) Vinders, telg uit een mijnwerkersgeslacht en een Limburgse beroemdheid. Net als de auteurs van de genoemde boeken, is Luyten erin geslaagd om een (niet haar eigen) familiegeschiedenis te verweven met de twintigste-eeuwse mijngeschiedenis.

Het geluk van Limburg is sarcastisch bedoeld. Natuurlijk, het werk honderden meters onder de grond schonk werk aan duizenden, nee tienduizenden arbeiders. Maar wat voor werk was dat? Hard, benauwd, ongezond en angstaanjagend voor wie dit niet aankon. De kompels droegen hun lot met trots. Het waren mannetjesputters, gedrongen, geblokte figuren met passie voor de fanfare, de harmonie, de

duivensport en natuurlijk voetbal. Als kleine jongen had Sjaakie ontzag voor zijn grootvader Hendrik, die op de tuba weleens de overige muzikanten van de harmonie Sint-Barbara omverblies. In 1950 werd Limburgia landskampioen door in het Olympisch Stadion Ajax met 0-6 te verslaan. De mijn, de kerk, de staat en later de vakbond bepaalden wat er gebeurde. Marcia Luyten heeft het meerdere keren over *social engineering*; de Zuid-Limburgse boeren moesten klaargestoomd ►

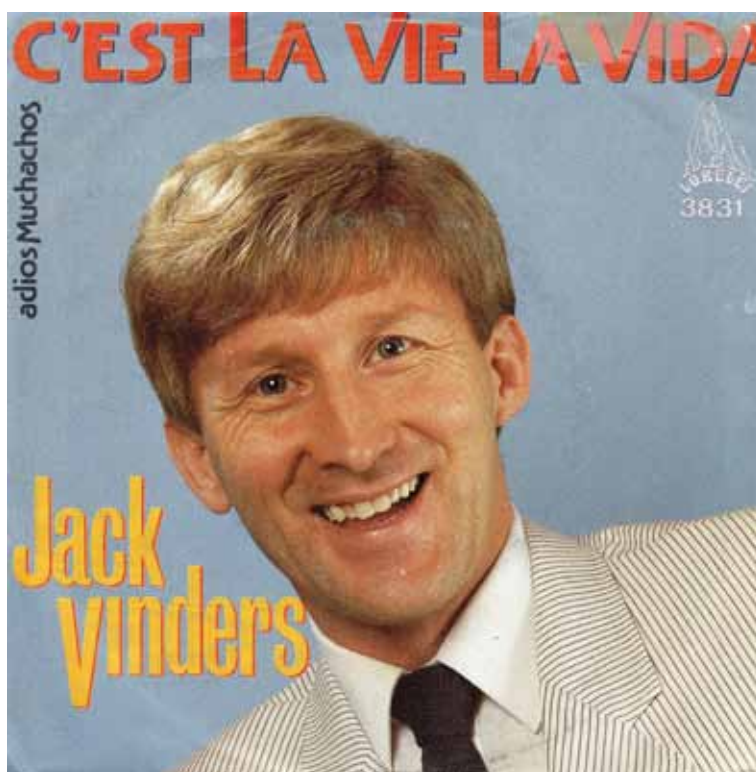
Marcia Luyten HET GELUK VAN LIMBURG

HET GELUK VAN LIMBURG. Marcia Luyten (De Bezige Bij, Amsterdam/Antwerpen 2015), 368 blz., € 19,90

Het boek van Luyten gaat onder meer over de familie van Jack Vinders, telg uit een mijnwerkersgeslacht en een Limburgse beroemdheid.

worden voor het werk ondergronds. Het moest vanzelfsprekend zijn dat mannen mijnwerkers waren. De mijn zorgde voor alles: werk, huisvesting, sport en een kerk. Mijnwerkers werden ondergebracht in kolonies, iets waar de streek nu de naam *Parkstad* aan ontleend heeft. Men moest vooral niet ondernemend zijn of een eigen mening er op na houden. Het socialisme werd met vereende krachten bestreden. Later, toen dit – bijvoorbeeld door radio en televisie – niet meer realistisch was, brak dit op: de dociele mijnwerker bleek, toen de mijnen eenmaal gesloten werden, niet in staat zelf bedrijven op te zetten en er op die manier voor de broodnodige werkgelegenheid te zorgen. De miljoenen subsidiegeld gingen naar externe bedrijven, die grotendeels, toen die kraan dichtging, zelf niet in staat bleken voor blijvende werkgelegenheid te zorgen. Alleen voor het bovengrondse personeel was er, door verhuizing van bijvoorbeeld het CBS en het ABP, voldoende werkgelegenheid. Een groot deel van de kompels zat toen allang thuis; afgekeurd, ontdaan van eigen trots en vaak rochelend wegens de 'versteende longen' (waarvoor pas zeer laat compensatie werd gegeven). Tegen deze achtergrond kende de familie van Jack Vinders zijn ups en downs. Zeer

bepalend was de verkrachting van zijn moeder Tineke door haar stiefvader. Als moeder werd zij, wegens haar zenuwinzinkingen, een tiental keer wekenlang opgenomen in het Dr. Poelsoord (genoemd naar aalmoezenier van de arbeid en *opperengineer* Henricus Andreas Poels). Jacks broer Hein – een begenadigd voetballer – verloor in één klap zijn jonge vrouw en toekomstige kind. Dat was toen hij op een avond thuiskwam en haar vond zoals hij haar had achtergelaten: zittend aan de keukentafel, met haar ochtendjas aan: longembo-

lie. Hein verdrong zijn verdriet, het voetbal was afgelopen. En dan Jack. Al jong wist hij dat hij in ieder geval ook op jongens viel. Toen dit uitkwam, werd hij bijna door zijn tante vermoord. Dat ijverige jongentje, voor wie de mulo het hoogst haalbare was ('Wat dacht-ie wel? HBS?') ging later naar de kweekschool, werd onderwijzer in het speciaal onderwijs (een streng katholieke school), ging toneelspelen en maakte furore in Duitsland als zanger. Hij woont nog vlak bij Heilust, de wijk die destijds garandeerde dat het leven onder

de grond zeker was. Tegenwoordig is Jack Vinders wereldberoemd in Limburg. Hij is zanger van het levenslied en treed ook op als de zeer populaire Clara Zoerbier en de naïeve Sjonnie d'r Posbül.

Marcia Luyten, die knap alle recente literatuur in dit boek heeft verwerkt, eindigt in 2015. *Downtown* Heerlen wordt niet meer overspoeld door honderden junks. De SP is, nadat CDA en PvdA zijn weggevaagd, hier nu de baas. Boven het spoor verrijst het door een kunstenaar ontworpen Maankwartier en voormalig rijksbouwmeester Jo Coenen werkt aan een tienjarenplan voor de regio. Er is dus hoop.

Ger Jan Onrust

JHERONIMUS BOSCH' LEVENSLANGE ANGST VOOR HET VUUR

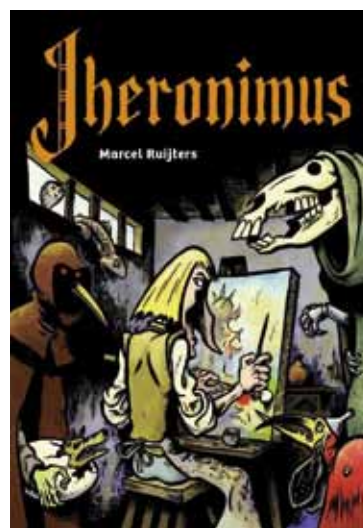
Eind oktober 2015 begon Het Noordbrabants Museum met de landelijke promotiecampagne voor de expositie Jheronimus Bosch. In 2007 begon het Bosch Research and Conservation Project (een samenwerkingsverband van de Radboud Universiteit en het museum) een onderzoek naar bekende Bosch-werken. Het leverde op wat werd verwacht: twee schilderijen bleken niet van de wereldtopper uit Brabant, en één tekening werd aan hem toegeschreven. Het moet allemaal

culmineren in (niet te) volle zalen van het museum tussen februari en mei 2016. Drie maanden zal Het Noordbrabants Museum de meest complete expositie van werken van de laatmiddeleeuwse meester tonen.

Het Noordbrabants Museum en de stad Den Bosch maken er dan ook een flink spektakel omheen. 2016, 500 jaar na zijn dood, wordt gevierd als het Bosch-jaar met allerhande festiviteiten, die al eerder zijn begonnen en ook nog langer doorlopen. In deze strategie past de publicatie van de magistrale grafische roman van Stripschapprijswinnaar (2015) Marcel Ruijters. In zes hoofdstukken, waarin op de achtergrond iedere keer minimaal één werk van de schilder figureert, wordt het weinige wat we van Bosch weten, getoond, maar ook verdere invulling gegeven. In de strip is hij een tobberige man, samenwerkend met zijn broers in het atelier van zijn vader (later van hem) aan de Grote Markt in Den Bosch. Zo figureert in het tweede hoofdstuk het in het Museo del Prado in Madrid verblijvende *De Tuinder lusten*, dat uit vier schilderijen bestaat. Het is dit werk dat vooral doet vermoeden dat de nieuw aan Bosch toegeschreven pentekening *Hellelandschap* inderdaad van zijn hand is. In de grafische roman van Marcel Ruijters wordt verondersteld dat Bosch nooit ver heeft hoeven gaan voor inspiratie voor zijn kunstwerken. De felheid van het leven vond hij voor zijn deur, op de markt in zijn stad, op het galgenveld daarbuiten en in het leprozenhuis als hij terugliep naar de stad. Ruijters kon tijdens de twee jaar die hij nodig had voor het maken van zijn strip niet weten dat *Hellelandschap* een werk van Bosch was, maar zijn

groteske figuren sluiten daar wel nauw bij aan. In 1463 brandde Den Bosch. Jheronimus van Aken – hij zou pas later de naam Bosch gaan voeren – zou toen dertien jaar geweest zijn. De brand zou in de Ververstraat zijn begonnen en vandaar naar de Grote Markt zijn destructieve werk hebben gedaan. Het atelier van Anthonis van Aken zou grotendeels gespaard zijn. Hoewel niet duidelijk is of 'Joen' Bosch getuige van deze brand is geweest, is vuur een belangrijk thema in zijn werk. Ruijters laat Bosch als jongen van een jaar of zeven de brand meemaken en hem een levenslange angst ontwikkelen voor het vuur. In de achtergrond van het veelgekopieerde *Verzoeking van de heilige Anthonius* (figurerend in hoofdstuk 5) woedt een flinke stadsbrand. *Jheronimus* is een sfeervol, soms humoristisch en van veel voorstellingsvermogen getuigend boek. Het past wonderwel in het streven van museum en stad om Jeroen Bosch op zoveel mogelijk manieren aan de man te brengen.

Ger Jan Onrust

JHERONIMUS. Marcel Ruijters (Lecturis, Eindhoven 2015), 160 blz., € 19,95